

Голові Разової спеціалізованої вченої ради ДФ 17.051.091
Запорізького національного університету,
доктору юридичних наук, професору
Колпакову В.К.

Рецензія

**рецензента – доктора юридичних наук, доцента Шарої Анни Анатоліївни
на дисертацію**

**Леусенко Ірини Василівни «Адміністративна відповідальність за
забруднення та засмічення морського простору України», подану на
здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності
081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність проведеного І.В. Леусенко дослідження проблеми адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України не викликає сумніву. З урахуванням результатів розвитку вітчизняної правової доктрини, дисертанткою досить широко розглянута проблема забезпечення вимог екологічної безпеки в Україні в цілому і зокрема, у сфері безпеки її морського простору. В умовах реалізації Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року, Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року, Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року особливої актуальності набуває питання застосування заходів адміністративної відповідальності як елементу публічно-управлінських відносин. Автором охарактеризовано генезу правових досліджень про відповідальність за забруднення та засмічення морського простору; описано види відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України; визначено місце адміністративної відповідальності в системі відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України; описано зміст об'єктивних елементів складів правопорушень у сфері забруднення та засмічення морського простору України; здійснено аналіз суб'єктивних елементів складів правопорушень у сфері забруднення та засмічення морського простору України; встановлено

коло суб'єктів провадження по справах про порушення норм про охорону морського середовища України та охарактеризувати їх повноваження; встановлено особливості провадження щодо адміністративної відповідальності по справах щодо забруднення та засмічення морського простору України та сформульовано конкретні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення законодавства стосовно адміністративної відповідальності за забруднення морського простору України. Наведені обставини зумовлюють актуальність теми дисертації, її важливе теоретичне та практичне значення щодо подальшого розвитку адміністративного права та адміністративно-деліктного права, теорії та практики правозастосування в Україні.

Проаналізувавши зміст матеріалу, слід відмітити, що в цілому дисертаційна робота містить правові, теоретичні та організаційні засади досліджуваної теми, що базується на ретельному аналізі законодавчого масиву, практики діяльності системи суб'єктів публічної адміністрації, що мають повноваження, пов'язані з застосуванням заходів адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері забруднення та засмічення морського простору України.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Рецензування дисертаційного дослідження І.В. Леусенко дозволило зробити висновок, що воно є структурованим та ґрунтується на результатах аналізу значної кількості нормативно-правових актів, наукового доробку загальної теорії держави і права, конституційного, адміністративного, господарського та морського права, а також наукових праць, присвячених окремим питанням застосування адміністративної відповідальності в цілому, і зокрема – у сфері використання ресурсів та об'єктів морського простору. Дисертація І.В. Леусенко визначається як комплексне дослідження, що визначається наявним послідовним підходом до висвітлення його об'єкту та предмету, досягнення реалізації цілей та задач.

Належний ступінь наукової обґрунтованості та практичної цінності результатів виконаного дослідження, що в концентрованому вигляді знайшли

відображення у сформульованих здобувачем наукових положеннях, висновках і рекомендаціях, забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням його вихідних положень; застосуванням комплексу наукових методів, адекватних об'єкту, предмету, меті і задачам дослідження; використанням сучасних досягнень юридичної науки та широкої джерельної бази дослідження; здійсненням апробації основних концептуальних ідей і положень дослідження. Вдалий вибір методів дослідження, аналіз і синтез наукової літератури, нормативно-правових актів та узагальнення отриманої інформації з метою дослідження нормативних-правових засад адаптації законодавства України про відходи до законодавства країн Європейського Союзу, дозволили успішно розв'язати поставлені задачі.

Достовірність одержаних результатів підтверджується не тільки їх суто науковою значимістю, як певною системою здобутих дисертанткою нових знань, що заповнюють деякі прогалини в адміністративному та господарському праві України, але й їх практичною затребуваністю на сучасному етапі, зокрема для вдосконалення чинного національного законодавства в тій його частині, що стосується нормативного регулювання забезпечення ефективності застосування заходів адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України. Проведена авторкою науково-дослідна робота є результатом її власних напрацювань, вдалою спробою визначення напрямів забезпечення ефективності адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України.

Основні положення роботи знайшли відображення у 6 наукових працях, з них – у 3 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, та у 3 матеріалах і тезах доповідей на наукових конференціях різного рівня.

Здійснення аналізу дисертаційного дослідження та наукових публікацій дає підстави стверджувати про встановлення факту належної обґрунтованості результатів дисертації І.В. Леусенко в галузі екологічного, господарського та адміністративного права як для теоретичного, так і практичного застосування в межах досягнутих авторкою мети та завдань, що є свідченням його високого

наукового рівня, що підтверджується в тому числі відповідністю обсягу наукових публікацій, що висуваються відповідно до чинного законодавства України.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Новизна дослідження конкретизується у найважливіших положеннях, висновках і пропозиціях. Серед них, можна виділити наступні.

Так, здобувачка у підрозділі 1.1 здійснила характеристику генези наукових досліджень у сфері застосування заходів адміністративної відповідальності за забруднення чи засмічення морського простору, що дозволило їй встановити, що питання цивільно-правової відповідальності за забруднення моря досліджувались у дисертації Т.Р. Короткого «Приватноправовий механізм охорони морського середовища від забруднення із суден» (2006 р.); проблематика кримінально-правової відповідальності за вчинення правопорушень у сфері забруднення та засмічення морського простору розглядалась в дисертаційних дослідженнях А.О. Ярової «Міжнародно-правові аспекти відповідальності за забруднення морського середовища в результаті аварійного випадку» (2017 р.), В.П. Олійника «Кримінально-правова характеристика злочину забруднення моря (ст. 243 КК України» (2018 р.), В.К. Барвенко «Початковий етап розслідування порушень правил охорони вод від забруднення моря» (2019 р.). При цьому зроблено висновок про актуальність наукових розробок проблематики захисту морського простору посилюється в умовах триваючої окупації півострову Крим, що почалась з 2014 року, та розширенням площі тимчасово окупованих територій, що відбулось починаючи з моменту повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року (підрозділ 1.1).

Обґрунтованим є висновок І.В. Леусенко, що до технологічних шляхів вирішення проблем забруднення морського простору України з суден необхідно віднести: забезпечення більш широкого обміну технічною інформацією, технологіями та досвідом між країнами в результаті розробки

дослідницьких програм; введення більш удосконаленого рівня організації, координації та співпраці між установами, відповідальними за охорону водного середовища; забезпечення наявності обладнання для моніторингу та контролю за забрудненням морського середовища; забезпечення своєчасних процедур очищення навколишнього середовища; створення обізнаності громадян, судновласників, екіпажу судна, компаній, що займаються розвідкою нафти, інших корпоративних органів, які будуть дбати та відповідати за турботу та захист морського середовища шляхом їх навчання та перепідготовки та ін..

При здійсненні характеристики елементів адміністративних деліктів у сфері забруднення та засмічення морського простору авторкою піднімаються питання встановлення неоднозначності тлумачення категорії «об'єкт правопорушення», що полягає у її розумінні як: норми права, суспільних відносин, правових благ (інтересів), людини, соціальних цінностей, соціальної безпеки тощо, при цьому найбільш прийнятною та такою, що є цінною з точки зору практики правозастосування є підхід до визначення об'єкта як сукупності правовідносин. При цьому авторкою слушно визначено, що об'єктом адміністративних правопорушень у сфері охорони морського простору є правовідносини, пов'язані із заподіянням шкоди живим ресурсам та життю в морі, створенням загрози небезпеки для здоров'я людини, утворенням перешкод для діяльності на морі, в тому числі для рибальства та інших правомірних видів використання моря, зниження якості використовуваної морської води та погіршення умов відпочинку (підрозділ 2.1).

Встановлення змісту суб'єктивних елементів адміністративних правопорушень у сфері забруднення та засмічення морського простору, здійснене у підрозділі 2.2. Одним із важливих висновків, досягнутих в межах цього підрозділу, є твердження Ірини Василівни про те, що адміністративна відповідальність може настати і за лише неповідомлення адміністрації найближчого порту України про проведене внаслідок крайньої необхідності у море шкідливих речовин з судна або іншого плавучого засобу, повітряного судна, платформи чи іншої штучно спорудженої у морі конструкції, а у

випадках скидання з метою поховання, то відповідальність настання у разі неповідомлення також і органу, який видає дозволи на таке скидання, одразу після здійснення або в ході здійснення такого скидання (ч. 3 ст. 59-1 КУпАП), що означає відповідальність при наявності необережної форми вини.

У третьому розділі авторкою обґрунтовуються пропозиції із удосконалення чинного законодавства, що підкреслює цінність даної кваліфікаційної наукової роботи. Зокрема, авторкою з'ясовано, що в Інструкції з оформлення органами Державної екологічної інспекції України та її територіальними органами матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженій Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 05.07.2004 № 264, міститься пункт 4.22., яким передбачено допустимість видачі порушнику на місці документування адміністративного проступку квитанції встановленого зразка як документу суворої фінансової звітності, що наразі не передбачається вимогами КУпАП як певний вид процесуального документу. На підставі встановленого протиріччя між відомчим та законодавчим актом І.В. Леусенко обґрунтовує доцільність відмови від застосування такого процесуального документу як «квитанція встановленого зразка», про що надані авторські пропозиції із удосконалення чинного законодавства України, оформлені у проект Закону України «Про забезпечення ефективності застосування заходів адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України» (додаток Б).

В дисертації міститься ряд інших положень, висновків та пропозицій, за умови запровадження яких до національного правового простору буде вирішено ряд важливих задач теоретичного та практичного спрямування, що є ознакою цілісності, завершеності та значимості наукової новизни отриманих результатів дослідження І.В. Леусенко.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Рецензоване дослідження базується на аналізі та характеристиці вагомих, ґрунтовних наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних представників адміністративного права та процесу, екологічного та природоресурсного права, присвячених проблематиці адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України.

Нормативну основу дисертаційного дослідження складає Конституція України, система законодавчих актів України, сукупність міжнародних договорів та актів, як імplementовані Верховною Радою України, так і інші юридичні акти ЄС, сукупність підзаконних нормативно-правових актів, що складається із постанов Верховної Ради України, указів Президента України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, нормативних актів центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, що регулюють поведінку та управління відходами в Україні, а також визначення напрямів та змісту забезпечення ефективності адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України.

У роботі висвітлено позитивний досвід формування дохідної частини місцевих бюджетів таких зарубіжних країн, як Велика Британія, Німеччина, Франція, Польща та інших.

Джерелами фактичного матеріалу є результати власних досліджень, інформаційні дані центральних органів виконавчої влади, Єдиного реєстру судових рішень України.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації є достатньо обґрунтованими, з точки зору логіки та методології наукового дослідження. Їхньому отриманню передувала значна робота з аналізу нормативних актів, вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, в яких висвітлюються проблеми забезпечення ефективності адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України. Високий ступінь вірогідності та наукової

обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено використанням значного обсягу літературних джерел, узагальнених практичних матеріалів й відповідних наукових методів. Авторка методологічно правильно підходить до визначення меж дослідження, визначаючи як межі предмету адміністративного права, так і виділення в цих межах встановлення забезпечення ефективності адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України. Крім того, авторка демонструє добре володіння формально-юридичним, системно-структурним та структурно-функціональним методами наукового пізнання, прийомами логічного аналізу і синтезу тощо.

Обґрунтованість і достовірність результатів дисертаційної роботи І.В. Леусенко обумовлюється належним і достатньо якісним підбором емпіричної бази дослідження. Автором досліджені десятки нормативно-правових актів і значна кількість наукових джерел. До факторів, що обумовлюють достовірність та обґрунтованість дослідження необхідно віднести і досить вдало обрану структуру дисертації, яка відображає логіку викладу змісту дисертації, що дозволило Ірині Василівні сформулювати низку важливих наукових положень, пропозицій, висновків та рекомендацій. Таким чином, висунуті авторкою задля досягнення поставленої мети завдання виконані на належному методологічному рівні, що є підтвердженням оволодіння І.В. Леусенко методологією наукової діяльності.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що сформульовані у дисертації пропозиції і висновки можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – для подальших досліджень загальнотеоретичних питань щодо встановлення адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення територіальних та внутрішніх морських вод України, удосконалення його наукового підґрунтя; правотворчій діяльності – при підготовці проєктів нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення й усунення прогалин в адміністративній відповідальності за забруднення та засмічення територіальних та внутрішніх морських вод

України; правозастосовній діяльності – для вдосконалення та підвищення ефективності практичної діяльності органів державної влади та управління у сфері охорони морського середовища України від забруднення та засмічення; навчальному процесі – при підготовці підручників та навчальних посібників із курсів: «Адміністративне право», «Морське право», «Морське та митне право», «Проблеми адміністративного права», а також при підготовці дисертаційних робіт та монографічних досліджень із питань правового забезпечення адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційна робота І.В. Леусенко на тему **«Адміністративна відповідальність за забруднення та засмічення морського простору України»** має структурований комплексний характер, що відповідає вимогам, викладеним у нормативно-правових актах Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти та науки України, зокрема, положенням Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дисертація І.В. Леусенко складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (219 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 251 сторінку, із них основного тексту – 180 сторінок

В анотації рецензованого дослідження, виконаного І.В. Леусенко, викладено його положення наукової новизни, досягнуті висновки та пропозиції із встановлення напрямів забезпечення ефективності застосування заходів

адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України.

У вступі авторка обґрунтовує актуальність здійсненого дослідження, визначає його об'єкт, предмет, мету та завдання, окреслює зв'язок дисертаційного дослідження із науковими програмами, планами, темами. Також положення вступу дисертації І.В. Леусенко містять у своєму змісті обґрунтування джерельної та теоретичної бази здійснених наукових пошуків, оприлюднення методології наукового пізнання, що дозволило її авторці досягти виконання поставленої мети та наукових завдань.

У першому розділі «Відповідальність за забруднення та засмічення морського простору України: загальнотеоретична характеристика» І.В. Леусенко виділено особливості адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України, до яких віднесено: 1) нормативно-правові підстави встановлюються як нормами чинного національного законодавства, так і міжнародними актами та договорами, морськими звичаями, звичаями портів та обов'язковими постановами, статутними документами адміністрацій морських портів, їх службовими особами, службовими інструкціями та наказами; 2) специфічний перелік обставин, що адміністративну відповідальність за забруднення та засмічення морського простору України виключають, зокрема, до нього входять непереборна сила та інші форс-мажорні обставини; 3) підстави настання адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України, якими є порушення норм, що встановлюють граничні розміри забруднення морського простору України; 4) особливе коло суб'єктів адміністративної відповідальності, яким є службові особи морських суден, органів державного екологічного контролю тощо; 5) різноманітний перелік джерел забруднення та засмічення морського простору (в тому числі внаслідок проведення господарчих та науково-дослідних робіт на континентальному шельфі та прилеглих водах України, де реалізуються суверенні права розвідки, розроблення та охорони живих і неживих (мінеральних) природних ресурсів, у

тому числі на морському дні і у його надрах, а також здійснюється юрисдикція відносно створення та використання установок і споруд, проведення морських наукових досліджень та охорони морського середовища); 6) застосування ряду оціночних категорій та неврахування у методиках оцінки шкоди морському простору збитків, що можуть настати від протиправної діяльності у майбутньому).

У другому розділі «Склад адміністративних правопорушень, пов'язаних із забрудненням та засміченням морського простору України» обґрунтовано, що родовим об'єктом адміністративних правопорушень, пов'язаних із забезпеченням безпеки морського простору є порушення режиму використання природних об'єктів та природних ресурсів, забезпечення їх раціонального використання, дотримання вимог національної та регіональної екологічної безпеки під час експлуатації джерел підвищеної небезпеки (до яких віднесено і морські судна).

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження.

Водночас схвально оцінюючи дисертаційне дослідження І.В. Леусенко, не можна обійти увагою її певні дискусійні положення.

1. В межах здійсненого дослідження автором повсякчасно використовується категорія «публічного інтересу» як функціонального змісту встановлення обсягу компетенції суб'єктів владних повноважень у сфері запобігання засміченню морського простору. При цьому авторський підхід до визначення сутності категорії «публічний інтерес» не було вироблено;

2. Таким, що виходить за межі спеціальності, є висновок про те, що згідно із нормами міжнародного публічного права допускається звільнення від відповідальності за забруднення морського простору України унаслідок аварій, що не передбачається чинним національним законодавством (с. 97-98);

3. В межах здійсненого дослідження авторіві необхідно було визначити критерії відмежування техногенних відходів, небезпечних відходів, та обґрунтувати специфіку процесу адаптації законодавства про відповідальність за управління даними відходами.

Висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованого дослідження, виконаного І.В. Леусенко, лише спонукають до подальшої наукової дискусії за темою дослідження.

Вивчення результатів дисертаційного дослідження дає можливість стверджувати, що дисертація І.В. Леусенко є самостійною, завершеною науковою працею, в якій запропоновано оригінальний авторський погляд на проблематику встановлення напрямів забезпечення ефективності адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що дисертаційне дослідження **«Адміністративна відповідальність за забруднення та засмічення морського простору України»** є завершеною науковою працею, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, запропоновано нове вирішення наукової проблеми, що полягає в комплексному аналізі стану та визначенні перспектив забезпечення ефективності напрямів забезпечення ефективності адміністративної відповідальності за забруднення та засмічення морського простору України. Робота відповідає вимогам, які закріплені у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – **Леусенко Ірина Василівна** – на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

професор кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету
доктор юридичних наук, доцент

А.А. Шарая